

Замрига А. В.,  
кандидат економічних наук,  
докторант Науково-дослідного інституту публічного права

## ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

### ON THE DEFINITION OF THE PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF BUSINESS ACTIVITY IN UKRAINE

У статті сформовано поняття принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні у вигляді сукупності нормативно зафіксованих рамок, об'єктивованих у вигляді приписів, вказівок, настанов та гарантій, що визначають спрямування простору впливу регулюючих адміністративних норм на сферу суспільних відносин, що виникають між державою та суб'єктами господарювання, а також процедурах їх взаємодії та загального функціонування економічного ринку країни.

**Ключові слова:** адміністративно-правове забезпечення, господарська діяльність, економіка, принципи, принципи адміністративної діяльності, принципи публічного адміністрування, публічна адміністрація.

В статті сформовано поняття принципів адміністративно-правового забезпечення хозяйственной деятельности в Украине в виде совокупности нормативно зафиксированных рамок, объективированных в виде предписаний, указаний, руководств и гарантий, определяющих направления пространства влияния регулирующих административных норм на сферу общественных отношений, возникающих между государством и хозяйствующими субъектами, а также процедурах их взаимодействия и общего функционирования экономического рынка страны.

**Ключевые слова:** административно-правовое обеспечение, принципы административной деятельности, принципы публичного администрирования, принципы, публичная администрация, хозяйственная деятельность, экономика.

In the article formulated the concept of the principles of administrative and legal support of economic activity in Ukraine in the form of a set of normatively fixed frameworks, objectified in the form of orders, instructions, guidelines and guarantees. They are determine the direction of the area of influence of the regulatory administrative norms on the sphere of public relations that arise between the state and business entities as well as procedures for their interaction and the overall functioning of the country's economic market.

**Key words:** administrative and legal support, economic activity, economy, principles of administrative activity, principles of public administration, principles, public administration.

**Вступ.** Регулювальні процеси з боку держави відіграють величезну роль у житті людини від народження, маючи різні форми впливу. Державний орган або посадова особа може безпосередньо управляти поведінкою людини (в рамках закону); управління поведінкою окремої людини може здійснюватися опосередковано, через різні колективи; втручання держави в справи суспільства в цілому [1, с. 29]. Суб'єкти господарювання з моменту отримання такого статусу набувають можливості вступу у відповідні правовідносини, які вимагають належного адміністративно-правового забезпечення, причому така діяльність має ґрунтуватися на певних засадничих ідеях.

В умовах сьогодення реформування політичної системи, що відбувається сьогодні в Україні, здійснення адміністративної реформи на підставі співвідношення інтересів держави та інтересів громадян спонукають адміністративну науку до пошуку ефективних та якісно нових шляхів урегулювання адміністративних відносин [2]. Це також стосується розуміння смислового навантаження правової категорії «принципи», яка нині трактується неоднозначно. Учені прагнуть до віднайдення істинності в цьому аспекті, оскільки їх застосування «дозволяє обрати найбільш оптимальні варіанти структури та функціонування органів, раціонально розподіляти компе-

тенцію між суб'єктами діяльності, усувати паралелізм та дублювання функцій» [3, с. 99].

Основи змістового розуміння та застосування терміна «принципи» як категорії юридичної, зокрема адміністративної науки, заклали напрацювання таких учених: В. Авер'янова, Н. Армаш, О. Бандурки, А. Басова, В. Бевзенка, Ю. Битяка, В. Галунька, В. Зуя, А. Комзюка, Р. Мельника та інших. Для аналізованого дослідження також визначальне значення мають праці О. Беляєва, І. Коліушка, Т. Кравцової, О. Скупінського, А. Солонара, В. Тимошука, Ю. Тихомирова. Однак дослідники вивчали загальні аспекти заявленої до розгляду проблематики або ж суміжні чи дотичні до неї, не зосереджуючи свої пошуки щодо надання визначення категорії принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні.

**Виклад основних положень.** Будь-які принципи є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають й інтереси якої вони задовольняють. Принципи є соціальними явищами як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя [4, с. 42]. У кожній сфері такі закономірності визначають особливий критерій: економічний, технічний, науковий, соціальний, політичний,

моральний, естетичний і інші. Важко по одному й тому ж критерію визначати рівень розвитку, наприклад, техніки і моральності [5; 6].

Так, у юридичній науці принципи визначаються як: 1) вихідні положення та теоретичні ідеї, які віддзеркалюють об'єктивні закономірності розвитку держави і суспільства, найбільш характерні риси організації і функціонування не тільки самої державної служби, але й усієї системи органів державної влади, визначають зміст складних стосунків усередині цієї системи [7]; 2) вимоги, які: а) обов'язкові для всіх осіб і організацій, які стосуються державної служби; б) поширюються на всі види державної служби і є загальними в межах державної служби; 3) охоплюють усі організаційні, правові та інші сторони, з яких складається зміст державної служби [8; 9, с. 98; 10, с. 113].

До речі, В. Ключко переконаний, що принципи – це специфічне поняття, змістом якого є не тільки сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки наше знання про них. Вони є результатом узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності [11]. Філософський аспект принципу, на думку А. Кравцова, полягає в тому, що під ним найчастіше розуміється першооснова (загальне у всіх речах) буття, яка є одним із найголовніших питань філософії. Так, в адміністративному праві для визначення галузевих принципів можна використовувати такі філософсько-правові терміни, як «основний початок», «основне, вихідне положення», «основа, першопочаток, керівна ідея, основне правило поведінки», «вихідний пункт, першооснова, основоположне теоретичне знання», «основа системи, внутрішнє переконання, норма поведінки та діяльності, від якої не відступають» тощо [12, с. 16; 13, с. 70-71].

Як бачимо, термінологічні відмінності у визначенні принципів не містять у собі суперечностей і, по суті, відображають єдину за своєю природою категорію принципів [14, с. 65-66]. У сукупності вони є основою для всіх конкретних правових актів, що регулюють організацію і діяльність державного інституту в цілому або окремих його ланок. Такі правові акти не можуть суперечити основним принципам, оскільки останні закріплені в законі, що має вищу юридичну силу – Конституції України. Принципи є правовими вимогами. Але на відміну від конкретних законодавчих розпоряджень, ці вимоги обов'язкові не лише для органів, посадових осіб і громадян, які покликані додержуватися і виконувати закони, але і для законодавчих органів, котрі, створюючи нові закони або коректуючи вже діючі, повинні зважати на загальноприйняті демократичні вимоги чи традиції у тій чи іншій сферах. Ідеї та положення, що визнаються принципами, мають високу правову форму закріплення. Якщо одні з них чітко прописані в Конституції, законі, то інші прямо в них не зазначені. Це, безумовно, залежить від способу вираження принципів (текстуальне закріплення та змістове закріплення). Тому доводиться їх формулювати, виходячи зі змісту або

всієї Конституції (закону), або тієї її частини, у якій зафіксований досліджуваний у цьому разі інститут. Проте в жодному разі не можна принижувати ролі останніх, оскільки вони перебувають у діалектичній єдності з принципами, які отримують текстуальне вираження [15; 16, с. 142].

Однак Конституція не стільки санкціонує чи встановлює певні правила поведінки суб'єктів економічної системи, скільки визначає її засади та проголошує принципи державної політики у цій сфері життєдіяльності суспільства. Правове закріплення названих засад передбачає, що для цього використовуються здебільшого не докладні правила, а норми, що відрізняються високим ступенем генералізації: норми-принципи, норми-цілі, норми-дефініції, установчі норми [17; 18, с. 197].

Необхідно зазначити, що фундамент розуміння досліджуваного поняття закладено такою категорією, як принципи права. Доктринально, це 1) вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які становлять моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права [19, с. 23]; об'єктивно притаманні праву відправні положення, безперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які висувуються до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових та суспільних інтересів, зауважуючи, що принципи – це система координат, у межах якої розвивається право, і одночасно вектор, що визначає напрям його розвитку; 2) юридичні принципи – основні ідеї. М. Марченко пропонує трактувати принципи права як основні ідеї, вихідні положення процесу його формування, розвитку і функціонування; конструкції, на засадах яких встановлюються і функціонують не тільки норми, інститути або галузі, але і вся правова система; 3) принцип права – сфера правосвідомості, правової ідеології і науки; 4) визначення, що будуються на аналізі різниці понять принципів права і правових принципів. Правові принципи – це головні ідеї, які виражають основні вимоги до системи права тієї чи іншої держави [22, с. 55-56; 23, с. 143].

Вони тісно пов'язані з принципами здійснення конкретної адміністративної діяльності. Перші формують необхідність і породжують існування останніх. За наявності принципів права, які становлять законну основу для реалізації публічно-владних повноважень суб'єктами публічного адміністрування, стає зрозумілим напрям і сутність конкретного виду діяльності а також відбувається її деталізація за допомогою спеціальних галузево-функціональних засад [22, с. 57].

Як правило, принципи права закріплюються прямо в законодавчих актах (статтях, преамбулах конституцій, законів) або ж впливають зі змісту конкретних правових норм. Вони відображають систему цінностей суспільства і мають чи повинні мати правову форму вираження й забезпечення. Зокрема це: 1) принцип загальнообов'язковості норм права для всього населення країни і пріоритету цих норм перед іншими соціальними нормами; 2) принцип рівності перед законом і судом; 3) принцип законності та юридичної гарантованості прав і свобод особи,

зафіксованих у законі, охоплення нормами закону діяльності всіх службових осіб і державних органів; 4) принцип справедливості – юридична відповідальність, адекватна допущеному правопорушенню; 5) принцип юридичної відповідальності за винну протиправну поведінку й визнання кожного невинним до того часу, доки вина не буде встановлена судом – принцип презумпції невинуватості 6) принцип недопущення зворотної сили законів, які встановлюють нову або більш тяжку юридичну відповідальність, гуманності покарання, що сприяє виправленню засудженого [22, с. 57; 23, с. 81; 2, с. 54].

Не менш вагоме значення для формулювання аналізованого терміна має галузевий різновид попередніх – принципи адміністративного права. Щодо їх дефініції в межах власної праці А. Пухтецька вказує, що обсяги значень шуканого поняття зводяться до їх розуміння як:

- системи принципів однієї з фундаментальних галузей права в Україні, що виокремлюється поряд із цивільним і кримінальним правом, що також визнаються фундаментальними галузями права за ознакою окремого предмета та методу правового регулювання;

- орієнтира та пріоритетних засад правового регулювання у сфері державного управління, що визначають і конкретизують цілепокладання, створюють умови для реалізації прав та свобод людини і громадянина, інших суб'єктів в означеній сфері, взаємопов'язані з гарантіями забезпечення реалізації означених прав, забезпечені засобами адміністративного примусу, а їх недотримання може бути оскаржене в судовому порядку;

- детермінованих функціями адміністративного права ключових вимог, положень, принципів організації та діяльності публічної адміністрації, що фіксуються в кодексах, законах та інших актах адміністративного законодавства, зокрема містять вимоги до діяльності керівних суб'єктів і керованих об'єктів у сфері організації та діяльності органів виконавчої влади центрального та місцевого рівнів;

- загальних засад визначення правових рамок компетенції органів публічної адміністрації (дискреційні повноваження, перегляд рішень тощо);

- принципів адміністративно-правових інститутів-усталених підсистем принципів адміністративного права, що визначають вимоги до діяльності органів публічної адміністрації;

- засобів забезпечення реалізації законних прав, міжнародних і європейських принципів і стандартів у національній правовій системі як визначальний чинник розвитку законодавства та його кодифікації, систематизації (у частинах, що не перетинаються з гарантіями реалізації прав, свобод тощо);

- складника правової системи, що визначає аксіологічні засади, забезпечує єдність застосування національними органами, гарантує виконання на території держави;

- різновиду норм адміністративного права, вимог до форм діяльності публічної адміністрації в розрізі ключових функцій публічної адміністрації;

- підстави вступу в адміністративні правовідносини;

- стандарту діяльності посадових осіб апарату держави (державних службовців, політичних діячів) під час розгляду адміністративних справ і ухвалення індивідуальних рішень;

- морально-етичних вимог до адміністративної поведінки, що можуть бути закріплені в нормах адміністративного права або в дисциплінарних статутах державної служби [24, с. 75-77] та інші.

Із вищенаведеного слідує, що категорія принципів права, зокрема адміністративного, є досить різноплановою та використовується для опису багатогранних правових явищ, перелік яких не є вичерпним, однак основою їх розуміння завжди залишається усталене уявлення про певні об'єктивовані вимоги та вихідні керівні засади певного явища [10].

На думку В. Галуцька, до характерних рис принципів адміністративного права належать такі положення: 1) вони формуються з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина і нормального функціонування громадянського суспільства та держави; 2) установлюють керівні засади-настанови, що визначають найважливіші правила, за якими здійснюється та організовується діяльність суб'єктів адміністративного права; 3) принципи адміністративного права характеризуються прогресивністю, засвідчують ідеальні для умов сучасності основоположні засади поведінки суб'єктів адміністративного права, але які є реально досяжними [25, с. 62-68].

Аналізуючи принципи адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян України, Є. Сердюк доходить висновку, що під ними слід розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів адміністративного права щодо забезпечення виборчих прав громадян України, нормальне функціонування держави та громадянського суспільства в цілому [26, с. 73]. Принципи у сфері адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї детально проаналізував С. Діденко. На його думку, це основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічного адміністрування щодо забезпечення обігу та застосування зброї з метою забезпечення прав громадян на самозахист, оборони України від зовнішньої агресії, нормального функціонування держави та громадянського суспільства. доцільність принципів у сфері адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї він обґрунтовує тим, що така діяльність вимагає від держави чіткої регламентації дій суб'єктів публічної адміністрації з метою правильного, своєчасного, неупередженого та об'єктивного регулювання цієї сфери суспільного життя [13, с. 71].

А ось В. Трофімцов принципи адміністративно-правового забезпечення протидії тероризму визначає як безпосередньо чи опосередковано відображені у нормах позитивного права, зумовлені особливостями об'єктивного розвитку суспільного життя та засновані на них, найбільш загальні, базисні, імперативні вимоги, що пред'являються до організації та функціонування механізму адміністра-



тивно-правової протидії тероризму, відповідно до яких повинні будувати та реалізовувати свою поведінку суб'єкти цієї протидії [27, с. 240].

Отже, будучи результатом відображення й пізнання об'єктивної дійсності, принципи є засобом побудови діяльності відповідно до її об'єктивно-закономірного характеру. Без урахування цього не можна забезпечити достатню продуктивність забезпечення господарської діяльності, де використання прийомів і засобів, що не відповідають його природі і сутності, нерідко пов'язане з порушенням законності, прав суб'єктів господарської діяльності. Принципи – це вихідні положення, які відбивають специфіку адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності і є основою його предметної й раціональної організації. Це значить також, що вони

є критерієм законності всієї системи владного впливу. Їх дія поширюється навіть на ті відносини, які з будь-яких причин не врегульовані конкретними нормами. Принципи, таким чином, є фундаментом адміністративно-господарського правопорядку [28, с. 137].

**Висновки.** Вищенаведене дає можливість сформулювати висновок, згідно з яким під принципами адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні слід розуміти сукупність нормативно зафіксованих рамок, об'єктивованих у вигляді приписів, указівок, настанов та гарантій, що визначають спрямування простору впливу регулювальних адміністративних норм на сферу суспільних відносин, що виникають між державою та суб'єктами господарювання, а також процедурах їх взаємодії та загального функціонування економічного ринку країни.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Чернов С.І. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів всіх форм навчання за спеціальністю 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)»: наукова розробка; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 97 с.
2. Кіцул С.Ю. Принципи діяльності публічної адміністрації газовидобувної галузі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 53-56.
3. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
4. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42-46.
5. Губар О.М. Філософія. Київ: ЦУЛ, 2007. 416 с.
6. Єщук О.М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис... д-ра юрид. наук. Київ, Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», 2017. С. 420.
7. Селіванов А.О. Становлення судової влади на шляху побудови правової держави. Організація судової влади в Україні: перший аналіз нормативного змісту Закону України «Про судоустрій України». Київ, 2002. С. 10.
8. Манохин В.М. Советская государственная служба. Москва: Юрид. лит., 1966. С. 16.
9. Стець О.М. Принципи управління державною службою в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 98-106.
10. Маркіна А. Принципи надання медичних послуг в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2015. № 2. С. 112-119.
11. Ключко В.М. Види принципів державного управління в галузі охорони здоров'я України. *Державне будівництво*. 2009. № 1.
12. Кравцов А.С. Пріоритет прав і свобод людини та громадянина як принцип адміністративного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Держ. НДІ МВС України. Київ, 2011. 19 с.
13. Діденко С.В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. дис... д-ра юрид. наук, Київ, 2016. С. 443.
14. Грохольський В.Л. Принципи державного управління у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Право і безпека*. 2003. № 3. С. 65-69.
15. Колодій А.М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
16. Плукар В.В. Принципи забезпечення адміністративно-правового захисту учасників виборів в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 4. С. 141-145.
17. Тихомиров Ю.А. Конституционное право: уроки прошлого и взгляд в будущее. *Правоведение*. 1992. № 6. С. 6.
18. Скупінський О. Конституційно-правові принципи економічної системи України. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 196-206.
19. Сопільник Л.І. Принципи, функції та методи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 96-100.
20. Пирожкова Ю.В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні: організаційний аспект: монограф. Запоріжжя, 2008. 205 с.
21. Костіна Е.В. Природа принципів адміністративно- правової охорони сім'ї, дітей та молоді. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 142-146.
22. Кузьмишин В.М. Адміністрування апеляційних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 222 с.
23. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Правознавство. 2-ге вид. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
24. Пухтецька А.А. Про зміст і спрямованість принципів адміністративного права. *Науково-практичний журнал заснований Київським національним університетом імені Тараса Шевченка «Адміністративне право і процес»*. 2014. № 3 (9). С. 73-86.
25. Галуцько В.В., Пихтін М.П. та ін. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2-х т. Херсон: ХМТ, 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
26. Сердюк С.В. Принципи адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян України. 2014. № 2. С. 72-78.
27. Трофімцов В.А. Принципи адміністративно-правового забезпечення протидії тероризму. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2015. Вип. 1 (1). С. 232-240.
28. Клименко О.В. Принципи адміністративно-правового забезпечення регуляторної діяльності публічної адміністрації у сфері господарювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 133-137.